

І. П. Сидор,

к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4410-7083>

Ю. С. Федак,

здобувач третього ступеня PhD, Західноукраїнський національний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-0843-1429>

DOI: 10.32702/2306-6814.2025.10.122

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ

I. Sydor,

PhD in Economics, Associate Professor, West Ukrainian National University

Yu. Fedak,

Postgraduate student, West Ukrainian National University

FINANCIAL SUPPORT FOR THE IMPLEMENTATION OF THE STATE SOCIAL POLICY
IN THE CONTEXT OF MODERN CHALLENGES IN THE FIELD
OF PUBLIC FINANCE

У статті розглянуто актуальність проблематики фінансового забезпечення реалізації державної соціальної політики в умовах перманентних змін, сучасних викликів і загроз. На основі узагальнення та систематизації різноманітних підходів визначено зміст, основне призначення, напрями та завдання соціальної політики держави, а також визначено форми, джерела та інструменти її фінансового забезпечення. Акцентовано увагу на тому, що успішна реалізація державної соціальної політики залежить від обсягу та джерел її фінансового забезпечення, які тісно пов'язані з економічним розвитком держави. Обґрунтовано провідні джерела фінансування видатків соціального призначення у контексті світового досвіду та вітчизняної практики: бюджетне фінансування, як пряма участь держави у забезпеченні благ і послуг громадянам, фінансування за рахунок коштів фондів соціального страхування (Пенсійного фонду України та Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття) на страхових засадах, а також за рахунок коштів реального сектору економіки за допомогою відповідного фіскального інструментарію. Окреслено проблемні аспекти успішної реалізації пріоритетів державної соціальної політики та шляхи їх подолання. Визначено альтернативні джерела фінансування соціальних проєктів, заходів і програм в частині забезпечення зростання суспільного добробуту громадян.

The article considers the relevance of the issues of financial support for the implementation of the State social policy in the context of permanent changes, modern challenges and threats. On the basis of generalisation and systematisation of various approaches, the article defines the content,

main purpose, directions and tasks of the State social policy, and also identifies the forms, sources and instruments of financial support for the State social policy. The author emphasises that the successful implementation of the State social policy depends on the volume and sources of its financial support, which are closely related to the economic development of the State. The author substantiates the leading sources of financing of social expenditures in the context of world experience and domestic practice: budget financing as direct participation of the State in providing goods and services to citizens, financing at the expense of social insurance funds (the Pension Fund of Ukraine and the Fund of Compulsory State Social Insurance for Unemployment) on an insurance basis, as well as at the expense of the real sector of the economy with the help of appropriate fiscal instruments. The author emphasises that active participation of the real sector of the economy in the implementation of PPP projects ensures increased social responsibility of business for social processes in the State and facilitates cooperation between business entities, public authorities and civil society, which is a relevant and timely challenge in today's environment. By combining the joint efforts of the State, business and citizens, it is possible to achieve effective, efficient and high-quality results in the implementation of the social function of the State. The author outlines the problematic aspects of successful implementation of the priorities of the State social policy and the ways to overcome them. In particular, it is noted that it is necessary to increase the level of social standards for the population, which serves as the basis for determining the parameters of various types of social benefits; search for additional sources of financial support for the post-war restoration of the social infrastructure of our country; intensification of the use of PPP tools in the implementation of social programmes and projects at the state and regional levels; predominance in the use of indirect (indirect) influence of the state on the financing of the social sphere, and by stimulating entrepreneurial activity.

The article identifies alternative sources of financing social projects, activities and programmes in terms of ensuring the growth of public welfare.

Ключові слова: фінансове забезпечення, державна соціальна політика, публічні фінанси, державно-приватне партнерство, аутсорсинг, фінансові інструменти, соціальна інфраструктура, фінансові ресурси.

Key words: financial security, state social policy, public finance, public-private partnership, outsourcing, financial instruments, social infrastructure, financial resources.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Фінансове забезпечення реалізації соціальної політики держави є ключовим чинником підтримки економічної стабільності, соціальної справедливості та добробуту населення. В умовах зростаючих соціально-економічних викликів, зокрема демографічних змін, зростання рівня бідності, нерівномірного розподілу доходів та економічних криз, питання ефективного використання фінансових ресурсів набуває особливої актуальності. Сучасні тенденції розвитку публічних фінансів демонструють необхідність удосконалення механізмів формування та розподілу фінансових ресурсів, спрямованих на соціальні потреби, включаючи пенсійне забезпечення, медичне страхування, освітні програми, соціальну підтримку малозабезпечених верств населення, охорону здоров'я. Водночас, у багатьох країнах, зокрема в Україні, постає проблема тінізації економіки, ухилення від оподаткування та нераціонального використання бюджетних коштів, що створює загрозу фінансовій стійкості соціальної політики держави, адже виникають ризики фінансування соціальних програм та заходів.

Актуальність дослідження визначеної проблематики обумовлена необхідністю наукового обґрунтування шляхів підвищення ефективності фінансового забезпечення соціальної політики держави, що передбачає аналіз джерел фінансування, розробку інструментів оптимізації бюджетної політики та підвищення рівня її прозорості. Дослідження фінансового забезпечення реалізації соціальної політики держави має важливе теоретичне та практичне значення, оскільки сприяє розробці ефективних стратегій державного регулювання соціальних процесів, спрямованих на покращення рівня життя населення та забезпечення економічної безпеки країни.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Теоретичні, методологічні та практичні аспекти реалізації соціальної функції держави через основні напрями державної соціальної політики розкрито у ряді наукових доробок вітчизняних та зарубіжних дослідників. Так, взаємозв'язок рівня економічного розвитку держави з рівнем фінансового забезпечення соціальної функції держави розглядає В. Венцель [1]. В. Мадалець [11] досліджує особливості реалізації соціальної

функції держави та захисту прав людини в умовах війни. Вплив глобалізаційних процесів на формування державної соціальної політики та виконання державою соціальної функції розглядає Г. Кравець [8]. Соціальний зміст держави у контексті інституційного забезпечення державою соціальної ефективної політики розглядаються у публікації В. Купрійка [10], А. Дмитрика та О. Ілюшик [4]. Ключові аспекти співвідношення соціальної функції держави та соціального підприємництва як одного із інструментів забезпечення реалізації державної соціальної політики розкрито у праці Т. Міхаліної та Н. Мозгової [12].

Окреме місце у дослідженні актуальних питань державної соціальної політики та їх фінансового забезпечення займають наукові праці за певними соціальними спрямуваннями. Зокрема, особливості фінансового, правового та організаційного забезпечення соціального захисту громадян в умовах євроінтеграції України висвітлено у роботах Е. Дмитренко та Ю. Дмитренко [3], О. Волошиної, М. Ковальової, В. Боженко [2]; особливості фінансового забезпечення державного пенсійного страхування [15]; фінансового забезпечення надання освітніх та медичних послуг, соціальної підтримки населення [5; 13; 14] тощо. Втім, науковий інтерес до даної тематики потребує систематичного доповнення теоретико-прагматичними концептами впливу сучасних викликів і загроз на фінансове забезпечення виконання державою соціальної функції та меж її відповідальності, формування ефективної державної соціальної політики, пошуку додаткових джерел фінансування соціальних заходів і програм у контексті задоволення суспільного добробуту населення відповідно до вимог часу та пріоритетів фінансування.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є узагальнення та систематизація підходів до визначення змісту, призначення, напрямів і завдань, а також інструментів реалізації соціальної політики держави, джерел її фінансового забезпечення у контексті світового досвіду та вітчизняної практики; окреслення проблемних аспектів успішної реалізації пріоритетів державної соціальної політики та шляхів їх подолання; визначення альтернативних джерел фінансування соціальних проєктів, заходів і програм в частині забезпечення зростання суспільного добробуту громадян.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

У процесі свого функціонування держава, як соціально-правовий інститут, виконує ряд функцій і зав-



Рис. 1. Основні характеристики соціальної політики

Джерело: складено автором за даними [1; 4; 7; 8; 10; 11].

дань в частині забезпечення сталого соціально-економічного розвитку та підвищення добробуту громадян. Провідною функцією держави, поряд із забезпеченням національної безпеки та оборони, є соціальна функція. Соціальна функція держави є одним із ключових напрямів її діяльності, спрямованим на створення умов для забезпечення гідного рівня життя населення, соціальної справедливості та рівності можливостей. Ця функція охоплює широкий спектр завдань, пов'язаних із гарантуванням соціального захисту, охороною здоров'я, освітою, регулюванням трудових відносин та підтримкою соціально вразливих категорій громадян. Соціальна функція відображає відповідальність держави перед суспільством за забезпечення стабільності, соціальної рівноваги та добробуту громадян. Вона спрямована на вирівнювання соціально-економічних диспропорцій, пом'якшення наслідків ринкових ризиків, усунення бідності та забезпечення соціальної інтеграції. Ця функція реалізується через систему соціальної політики, що включає законодавчі, фінансові та адміністративні механізми, які дозволяють державі виконувати свої обов'язки перед громадянами.

Соціальна політика реалізується через систему заходів і програм держави, спрямованих на забезпечення соціального захисту, підвищення добробуту населення, створення умов для соціальної справедливості, подолання бідності та нерівності. Вона визначає напрями діяльності держави у сфері підтримки громадян, регулювання ринку праці, соціального страхування, охорони здоров'я, освіти тощо. На основі опрацьованих дже-

рел літератури [1; 4; 7; 8; 10; 11] визначено основні характеристики соціальної політики держави (див. рис. 1).

Ключовими напрямками державної соціальної політики є:

- соціальний захист населення і підтримка населення: пенсійне забезпечення та підтримка людей похилого віку, допомога малозабезпеченим верствам, підтримка осіб з інвалідністю, соціальна підтримка безробітних, багатодітних сімей та інших вразливих груп населення;

- розвиток трудових відносин: встановлення мінімальної заробітної плати, гарантії безпечних і справедливих умов праці, регулювання ринку праці, контроль за дотриманням умов праці, сприяння зайнятості населення;

- система охорони здоров'я: організація системи державного медичного страхування, забезпечення доступу до якісних медичних послуг, профілактика захворювань та боротьба з епідеміями, фінансування медичних установ і підтримка фармацевтичного сектору;

- освіта та наука: забезпечення безкоштовної дошкільної та середньої освіти, доступність здобуття вищої освіти, доступ до якісної освіти, розвиток професійної підготовки, перепідготовки та наукової діяльності;

- соціальна інтеграція: заходи щодо інтеграції вразливих груп населення, боротьба з дискримінацією, підтримка сімей та молоді;

- духовний і фізичний розвиток громадян: заходи з формування моральних, культурних та інтелектуальних цінностей, що визначають світогляд людини, її поведінку в суспільстві та взаємовідносини з іншими людьми.

Основним призначенням соціальної політики є забезпечення справедливого розподілу фінансових, матеріальних, трудових ресурсів у суспільстві, зменшення соціальної нерівності та гарантування належного рівня життя всіх громадян.

Можливість успішної реалізації соціальної політики держави залежить від обсягу та рівня фінансового забезпечення її основних напрямів як за рахунок коштів централізованих фондів держави, так і за рахунок фінансових ресурсів реального сектору економіки. Разом з тим, фінансові масштаби забезпечення соціальної політики зорієнтовані на рівень законодавчо визначених соціальних стандартів, які є тісно пов'язані з рівнем економічного розвитку держави. Встановлення високого рівня соціальних стандартів без належного їх фінансового забезпечення провокують економічну стагнацію та соціальний бунт, що є негативним явищем та породжує недовіру громадян до діяльності органів публічної влади.

Особливо гостро дані питання постають в умовах невизначеності, існування зовнішніх загроз та викликів. Сучасний стан економіки країни, ключовим фактором впливу на який справила військова агресія росії, характеризується гострою нестачею фінансових ресурсів держави при зростанні соціальних потреб населення, обумовлених внутрішньою міграцією населення, необхідністю їх фінансової підтримки в плані пошуку безпечних місць проживання, зайнятості, ведення побуту тощо, руйнацією соціальної інфраструктури, потреби у соціальному захисті та забезпеченні постраждалих від воєнних дій цивільних громадян та військових. Усе вище

зазначене потребує пошуку додаткових внутрішніх фінансових ресурсів у контексті забезпечення першочергових потреб громадян, а також переорієнтацію державної соціальної політики у напрямку інтеграції суспільства на особисту відповідальність кожного за влаштування власного добробуту шляхом запровадження програм і проектів з працевлаштування, перекваліфікації, отримання фінансової підтримки для здобуття освіти відповідно до вимог ринку праці, відкриття власного бізнесу.

Світовий досвід та вітчизняна практика довоєнного періоду в Україні дозволили сформувати широкий набір фінансового інструментарію щодо забезпечення соціальних процесів та соціального розвитку країни, а саме:

- бюджетне фінансування видатків соціального призначення, як пряма участь держави у забезпеченні соціальних благ і послуг громадянам країни за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів. У такий спосіб органи публічної влади впливають на рівень матеріального та фінансового добробуту громадян шляхом визначення параметрів соціальних допомог (для непрацездатних осіб, малозабезпечених громадян, інвалідів, сімей з дітьми тощо), рівня заробітної плати працівників бюджетної сфери та нематеріальних соціальних благ (отримання для громадян безкоштовних послуг у сфері освіти, охорони здоров'я, культури), а також на "плечі" держави лягає фінансова відповідальність за утримання соціальної інфраструктури з надання безоплатних послуг соціального призначення та її належне функціонування;

- фінансування соціальної політики держави за рахунок фінансових ресурсів Фондів соціального страхування (Пенсійного фонду (ПФУ) та Фонду загальнообов'язкового соціального страхування на випадок безробіття (ФЗДССВБ)). У такий спосіб шляхом мобілізації страхового внеску (ЄСВ) держава формує дохідну частину бюджетів цих фондів та використовує їх на фінансування пенсійних програм, заходів, проектів та соціальну підтримку громадян, які втратили роботу і мають намір стати кваліфікованими працівниками зі спеціальностей, які потребує ринок праці (навчання і перекваліфікація осіб, їх працевлаштування відповідно до запитів роботодавців);

- фінансування соціальної політики держави шляхом використання опосередкованого впливу держави на діяльність суб'єктів реального сектору економіки за допомогою фіскального інструментарію (податкові пільги, преференції, санкції, ставки податків). У такий спосіб органи публічної влади "невидимою рукою" чинного законодавства здатні сприяти посиленню відповідальності суб'єктів економіки як за власних найманих працівників (рівня їх доходів та дотримання соціальних стандартів у використанні трудових ресурсів), так і забезпечити мотивацію до участі у соціальних програмах з підтримки відбудови соціальної інфраструктури, працевлаштування ВПО, реалізації проектів публічно-приватного партнерства (ППП) соціального призначення [14].

Активна участь суб'єктів реального сектору економіки у реалізації проектів PPP забезпечує підвищення соціальної відповідальності бізнесу за соціальні процеси у державі та сприяє налагодженню співпраці суб'єктів



Рис. 2. Джерела, форми та інструменти фінансового забезпечення реалізації соціальної політики держави

Джерело: складено автором за даними [7; 12].

господарювання, публічної влади та громадянського суспільства, що є актуальним і своєчасним викликом в умовах сьогодення. Завдяки об'єднанню спільних зусиль держави, бізнесу та громадян можна досягти ефективних, дієвих та якісних результатів у реалізації соціальної функції держави.

Ефективність реалізації соціальної політики держави досягається при використанні усіх джерел фінансового забезпечення, його специфічних форм, а також з допомогою відповідного фінансового інструментарію (див. рис. 2).

Серед усіх джерел фінансового забезпечення реалізації соціальної політики держави найбільшим обсягом характеризується сфера публічних фінансів. Зокрема, бюджетне фінансування видатків соціального призначення здійснюється за рахунок коштів державного і місцевих бюджетів.

Вони охоплюють утримання інфраструктурних об'єктів, які надають соціальні послуги населенню (їх ремонт, будівництво, реконструкція, сплата комунальних платежів, придбання товарно-матеріальних цінностей, господарських товарів тощо), виплата заробітної плати працівників бюджетних установ і організацій та перелік фахових послуг (освітніх, медичних, культурних, соціальних), які надаються державою безкоштовно для громадян відповідно до чинного законодавства та видів цих послуг (перша медична допомога, лікування окремих видів серцево-судинних, онкологічних, епідемічних та інших захворювань, дошкільна та середня освіта, соціальні послуги з догляду інвалідів, осіб похилого віку тощо).

В межах бюджетного фінансування видатків соціального призначення виділяють окрему форму фінансового забезпечення у вигляді державного кредитування, її часто називають змішаним зовнішнім фінансуван-

ням соціальної сфери. Зміст державного кредитування полягає у змішаному фінансуванні соціальних програм на пільгових умовах за рахунок бюджетних коштів та коштів фізичних чи юридичних осіб. До таких соціальних програм можна віднести: програми зі збереження тепла та енергоефективності інфраструктурних об'єктів, їх ремонт чи модернізація відповідно до експлуатаційних вимог, кредитування придбання житла для окремих категорій осіб (ВПО, молодь, військовослужбовці ЗСУ), започаткування власного бізнесу, здобуття освіти. Змішана форма фінансування цих проектів і програм є двосторонньо вигідною як для громадян, що відповідає

їх інтересам та можливості отримати певне благо, так і для органів публічної влади, адже допомагає реалізувати соціальні заходи з допомогою коштів інших суб'єктів економіки.

Іншим видом зовнішнього фінансування соціальної політики держави є соціальне страхування, коли за рахунок сплаченого страхового внеску роботодавцями, фізичними особами-підприємцями, самозайнятими особами та інше до фондів соціального страхування держави, за рахунок яких у перерозподільному порядку здійснюються матеріальні виплати громадянам, які потрапили в ситуацію, яка характеризується природою соціального ризику [15].

Серед видів соціального страхування найбільшим обсягом акумульованих коштів та їх розпорядженням за видами діяльності є пенсійне страхування. Негативний досвід останніх років щодо значного дефіциту коштів пенсійного фонду та необхідності його поповнення за рахунок державного бюджету, викликає багато дискусійних моментів щодо ефективності функціонування таких Фондів соціального страхування на рівні держави, адже солідарна система пенсійного забезпечення має ряд соціальних викликів, обумовлених старінням населення, скороченням його природного приросту, значною зовнішньою міграцією громадян країни, наявністю тіньового сектору та тіньової зайнятості громадян. Усе це породжує негативні явища у суспільстві та викликає потребу проведення кардинальних реформ у сфері пенсійного забезпечення громадян, адже страхова природа соціального страхування дедалі більше втрачає свою актуальність та перетворюється на бюджетне фінансування послуг соціального призначення.

Проблемними аспектами успішного виконання державою соціальної політики є необхідність підвищення рівня соціальних стандартів для населення, що слугує

основу при визначенні параметрів різного виду соціальних допомог; пошук додаткових джерел фінансового забезпечення повоєнного відновлення соціальної інфраструктури нашої країни; активізація використання інструментарію публічно-приватного партнерства у реалізації соціальних програм і проєктів державного і регіонального рівня; превалювання у використанні непрямого (опосередкованого) впливу держави на фінансування соціальної сфери, а шляхом стимулювання підприємницької діяльності спонукати бізнес-структури до різноманітних заходів з підтримки соціальної сфери, зайнятості населення, відбудови країни.

Одним із напрямів підтримки суспільного добробуту є формування адекватного рівня соціальних стандартів, зокрема прожиткового мінімуму, який би відповідав сучасним реаліям за розміром фінансового забезпечення життєдіяльності громадян, а також матеріальної допомоги малозабезпеченим категоріям громадян, мінімальної заробітної плати, пенсійної виплати, посадових окладів у сфері загальнодержавного управління та інших бюджетних установах і організаціях соціальної сфери. Досвід розвинутих європейських країн вказує на активне використання розміру мінімальної заробітної плати при розрахунку соціальних стандартів та гарантій, а не розміру прожиткового мінімуму. У країнах, де є прив'язка соціальних стандартів до показника прожиткового мінімуму, його розмір, здебільшого, відповідає рівню мінімальної заробітної плати. В Україні показник прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати суттєво різняться. Так, станом на 01.01.2025 року розмір прожиткового мінімуму для працездатної особи встановлено на рівні 2024 року — 3028 грн, а розмір мінімальної заробітної плати — 8000 грн, тобто у 2,64 рази мінімальна заробітна плата перевищує прожитковим мінімум. Проте, до уваги слід взяти не увесь розмір мінімальної заробітної плати, а величину, після оподаткування. Зважаючи на зростання ставки військового збору з жовтня 2024 року до 5 % та ставки ПДФО 18 %, реальний показник мінімальної заробітної плати складає 6160 грн, що трохи більше, як вдвічі перевищує офіційно прийнятий розмір прожиткового мінімуму.

Міністерством соціальної політики України проведено розрахунок прожиткового мінімуму доходів громадян за різними ознаками відповідно до основних соціальних та демографічних груп населення у цінах листопада 2024 року. Відповідно до представленого розрахунку прожитковий мінімум для працездатних осіб повинен складати не менше 7750,17 грн, а з урахуванням суми обов'язкових платежів згідно положень чинного законодавства — 9627,54 грн [11]. Цей показник враховує вартість наборів продуктів харчування у сумі 3951,09 грн, що становить 50,98 % розрахованого прожиткового мінімуму, вартість наборів непродовольчих товарів у сумі 1264,07 грн або 16,31 % та вартість наборів різних видів послуг — 2535,01 грн або 32,72 %, з яких оплата ЖКП становить 2003,71 грн (25,85 %), послуги зв'язку, транспорту, культурні та побутові послуги — 6,87 %. Слід відмітити, що такий структурний розподіл витрат домогосподарств відповідає світовій практиці в методології розрахунку соціальних стандартів за пропорційним методом, що відповідає критеріям бідності та є базовим соціальним стандартом.

Ще одним показником соціального стандарту є розмір мінімальної заробітної плати. Даний показник є важливим з позиції не лише соціального, а й економічного розвитку країни, адже він формує фонд заробітної плати, який є джерелом сплати ЄСВ. З іншої сторони, даний показник визначає матеріальний добробут не лише однієї людини, а й членів її сім'ї, зокрема неповнолітні та особи похилого віку. Зважаючи на такий підхід в наукових колах побутує думка щодо визначення показника сімейного навантаження (кількість непрацездатних осіб, які знаходяться на утриманні однієї працездатної особи) і його врахування при визначенні мінімального розміру заробітної плати, відповідно розмір мінімально встановленої заробітної плати буде диференційованим [6]. Слушною також є думка щодо встановлення мінімальної заробітної плати на рівні 70—75 % розміру середньомісячної заробітної плати по країні, що дозволить інструментально вирівняти доходи громадян і забезпечити реальне зростання суспільного добробуту населення.

До фінансових інструментів впливу на вирівнювання дохідної спроможності громадян є застосування державою практики податкового регулювання економічних процесів через використання прямого оподаткування. Вітчизняний досвід системи прямого оподаткування має дещо обмежений характер, обумовлений єдиною базовою ставкою ПДФО і регулюючий потенціал забезпечується тільки щодо застосування податкової соціальної пільги. Однак, у країнах з використанням пропорційної шкали оподаткування доходів фізичних осіб цей інструмент слугує вагомим мотиватором щодо забезпечення справедливого оподаткування. Вагомим потенційним інструментом регулюючого впливу системи оподаткування на добробут громадян може стати запровадження диференційованих ставок ПДФО зважаючи на чисельність дітей у сім'ї (більше трьох), або утримувачів — інвалідів, що усуне необхідність їх прямого субсидування за рахунок фондів соціального страхування та мотивуватиме працездатне населення до офіційної зайнятості.

Актуальним питанням сьогодні є необхідність удосконалення системи надання соціальних трансфертів населенню, зокрема порядку визначення переліку осіб, які їх реально потребують та механізмів нарахування фінансової допомоги. Соціальні трансферти умовно можна поділити на дві групи, ті, які надаються за приналежністю до певної соціальної групи населення, що підпадає під державне субсидування та адресні соціальні допомоги по малозабезпеченості і надання житлових субсидій. В Україні підґрунтям для визначення категорії осіб, які є малозабезпеченими, до уваги береться метод безпосередньої оцінки доходів заявленої особи та рівня її життя, що є світовим досвідом. Проте, вітчизняна практика оцінювання при прийнятті рішень уповноваженими особами часто має корупційну складову, що не дозволяє реально оцінити реальний стан та умови проживання відповідної особи. В умовах війни регіональні центри зайнятості населення почали практикувати надання допомоги по безробіттю та малозабезпеченості в результаті участі таких громадян у "армії відновлення" країни на територіях, які постраждали внаслідок воєнних дій.

Окремою групою є соціальні послуги. Актуальними питаннями українського сьогодення виступає необхідність пошуку альтернативних джерел фінансування соціальних послуг — це ресурси, які можуть доповнювати або частково замінювати традиційні бюджетні кошти та кошти соціального страхування. До них слід віднести:

- державне та приватне партнерство (ДПП), як співпраця держави з приватним бізнесом у реалізації соціальних проєктів (наприклад, у сфері охорони здоров'я, освіти, будівництва соціального житла). Приватні компанії фінансують або будують об'єкти соціального призначення, а держава створює сприятливі умови (податкові пільги, гарантії прибутковості тощо);

- добровільне соціальне страхування — альтернатива обов'язковому страхуванню. Громадяни або роботодавці самостійно укладають договори зі страховими компаніями на випадок хвороби, безробіття, пенсії;

- кошти благодійних організацій та фондів, вони надають допомогу найбільш уразливим групам населення. Це можуть бути як міжнародні донори, так і місцеві ініціативи. Благодійні кошти часто використовуються для покриття потреб у сфері охорони здоров'я, освіти, реабілітації;

- інвестиційні механізми (соціальні облигації, соціальні інвестиції): соціальні облигації (social impact bonds) — інвестори фінансують соціальний проєкт, а держава повертає кошти з прибутком лише у випадку досягнення конкретних соціальних результатів, соціальні інвестиційні фонди — приватні або змішані інвестори, що вкладають у проєкти з соціальним ефектом;

- місцеві джерела фінансування — органи місцевого самоврядування можуть залучати додаткові кошти через: спеціальні місцеві податки та збори; продаж або оренду комунального майна; участь у міжнародних грантових програмах; муніципальні облигації;

- міжнародна допомога — гранти, технічна допомога, кредити від міжнародних організацій (Світовий банк, ЄС, ООН, USAID тощо), що спрямовуються на розвиток соціальної інфраструктури, підтримку реформ, боротьбу з бідністю тощо;

- корпоративна соціальна відповідальність (КСВ) — бізнес інвестує у соціальні ініціативи добровільно: підтримка освіти, охорони здоров'я, екології, допомога вразливим групам. Це може бути формою публічного іміджу або стратегією довгострокового розвитку.

Особливою формою фінансування соціальних послуг є аутсорсинг. Аутсорсинг у фінансуванні соціальних послуг — це механізм, за якого держава передає надання певних соціальних послуг приватним або неприбутковим організаціям (НУО, благодійним фондам, підприємствам) на контрактній основі. При цьому фінансування залишається за державою, але послуги фактично надає виконавець поза межами державного сектору. До переваг аутсорсингу відносять: більша гнучкість і швидкість реагування, підвищення якості через конкуренцію, оптимізація бюджетних витрат, залучення досвіду та експертизи НУО.

Після децентралізації українські громади отримали повноваження і ресурси для надання соціальних послуг. Часто вони укладають договори з НУО чи благодійними фондами на надання таких послуг: патронаж людей похилого віку, денний догляд за дітьми з інвалідністю, мобільні бригади для жертв домашнього насильства. Наприклад, програми від UNDP, UNICEF, GIZ фінансують послуги для

внутрішньо переміщених осіб (ВПО), але реалізація йде через українські НУО, які на умовах аутсорсингу виконують конкретні завдання — юридичні консультації, соціальний супровід, психологічну допомогу тощо. Після 2022 року багато ОМС почали передавати на аутсорсинг послуги щодо підтримки переселенців, організації харчування, забезпечення тимчасовим житлом. Це дозволило оперативніше реагувати на гуманітарні виклики.

Ключовими умовами ефективного аутсорсингу в соціальній сфері є:

- наявність чіткої правової бази — у 2020 році в Україні набрав чинності Закон "Про соціальні послуги", який закріпив можливість закупівель у недержавних надавачів;

- прозорі конкурси — чесний відбір виконавців на основі професіоналізму, досвіду та прозорості звітності;

- системний моніторинг якості послуг шляхом проведення регулярних перевірок, моніторингу відгуків бенефіціарів, проведення фінансового аудиту;

- рівність доступу усіх бажаючим під державне гарантування, що навіть при аутсорсингу всі громадяни мають рівні права на отримання послуг.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Таким чином, подальшими напрямками удосконалення фінансового забезпечення реалізації соціальної політики держави повинні стати: підвищення розмірів соціальних стандартів і соціальних гарантій до їх реальних показників, що відповідають соціально-економічним умовам розвитку держави; забезпечення участі суб'єктів господарювання у програмах реалізації соціальних проєктів у вигляді ДПП, аутсорсингу тощо; удосконалення податкового регулювання у контексті пропорційного оподаткування доходів громадян та можливість використання диференційованих ставок залежно від чисельності осіб, які знаходяться на забезпеченні платника податку; активізація роботи між органами публічної влади, бізнес-структур та громадянським суспільством щодо узгодження публічних інтересів та потреб і їх урегулювання з допомогою фінансового інструментарію.

Напрямами і перспективами подальших розвідок у даній сфері є дослідження можливих напрямів імплементації світового досвіду щодо використання фінансових ресурсів підприємницьких структур у фінансовому забезпеченні реалізації соціальної політики держави, зокрема шляхом активного впровадження таких інструментів як: державно-приватне партнерство, соціальне підприємництво, аутсорсинг та різні види інвестиційних механізмів.

Література:

1. Венцель В. Т. Соціальна функція держави в умовах глобалізації та трансформації економіки. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління. 2018. Том 29 (68) № 5. С. 7—12.

2. Волошина О. О., Ковальова М. Ю., Боженко В. Є. Стан і тенденції розвитку фінансового забезпечення соціального захисту в Україні. Економічний вісник Донбасу. 2020. № 3 (61). С. 190—197.

3. Дмитренко Е. С., Дмитренко Ю. П. Особливості фінансового, правового та організаційного забезпечен-

ня соціального захисту громадян в умовах євроінтеграції України. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2022. Том 3 (44). С. 234—243.

4. Дмитрик А., Ілюшук О. Соціальна функція у системі функцій держави. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. 2020. № 2 (113). С. 8—12.

5. Забаштанський М. М., Сидор І. П. Державно-приватне партнерство у професійній освіті: вітчизняний та зарубіжний досвід. Ефективна економіка. 2023. № 6. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/1686/1698>

6. Коваль М. І., Грибовська Ю. М., Скиба Г. І. Аналітичний огляд та шляхи удосконалення державного регулювання мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму в Україні. Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Серія: Економічні науки. 2022. Вип. 1 (64). С. 72—83. URL: <http://journals-maup.com.ua/index.php/economics/article/view/1311/1803>

7. Коваль С. Л., Сидор І. П. Роль місцевих бюджетів у забезпеченні соціально-економічного розвитку територіальної громади в умовах війни та у післявоєнний період. Інвестиції: практика та досвід. 2024. № 6. С. 96—102. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/3267>.

8. Кравець Г. В. Соціальні функції держави: виклик та перспективи розвитку в сучасних умовах. Науковий журнал "Політикус". 2020. Випуск 6. С. 36—40.

9. Насібова О. В., Ляшко Д. Ю., Чемчикаленко Р. А., Шелест О. Л., Дяченко К. С. Фінансове регулювання соціального розвитку в Україні. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії і практики. 2021. № 6 (41). С. 182—190.

10. Купрійчук В. М., Венцель В. Т. Соціальна функція держави та особливості її реалізації в умовах сучасних глобалізаційних викликів. Ефективність державного управління. 2019. Вип. 3 (60). № 1. С. 103—115.

11. Мадалець В. В. Соціальна функція держави та права людини: механізм захисту в умовах воєнного стану. Електронне наукове видання "Аналітично-порівняльне правознавство". 2025. Випуск 1. С. 41—48.

12. Михайліна Т. В., Мозговая Н. А. Соціальна функція держави та соціальне підприємництво: аспекти співвідношення. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2022. Випуск 70. С. 48—52.

13. Модернізація системи соціальної підтримки населення України. URL: www.msp.gov.ua

14. Сидор І. П. Моніторинг планування видатків місцевих бюджетів: ключові аспекти удосконалення. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2018. № 21. С. 85—89.

15. Сидор І., Денисюк Т. Державне пенсійне страхування в Україні: виклики сучасності та напрями реформування. Світ фінансів. 2022. № 1. С. 22—35.

References:

1. Wenzel, V. T. (2018), "Social function of the state in the context of globalisation and economic transformation", *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriya: Derzhavne upravlinnia*, vol. 29 (68), pp. 7—12.

2. Voloshyna, O.O. Kovaleva, M.Y. and Bozhenko, V.E. (2020), "Status and trends in the development of financial provision of social protection in Ukraine", *Ekonomichniy visnyk Donbasu*, vol. 3 (61), pp. 190—197.

3. Dmytrenko, E.S. and Dmytrenko, Y.P. (2022), "Features of financial, legal and organisational support of social protection of citizens in the context of European integration of Ukraine", *Finansovo-kredytna diialnist: problemy teorii ta praktyky*, vol. 3 (44). pp. 234—243.

4. Dmytryk, A. and Ilyushyk, O. (2020), "Social function in the system of state functions", *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Yurydychni nauky*, vol. 2 (113). pp. 8—12.

5. Zabashtskyi, M. M. and Sydor, I. P. (2023), "Public-private partnership in vocational education: domestic and foreign experience", *Efektivna ekonomika*, vol. 6, available at: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/1686/1698> (Accessed 1 May 2025).

6. Koval, M. I. Gribovska, Y. M. and Skiba, H. I. (2022), "Analytical review and ways to improve the state regulation of the minimum wage and subsistence minimum in Ukraine", *Naukovi pratsi Mizhrehionalnoi akademii upravlinnia personalom. Seriya: Ekonomichni nauky*, vol. 1 (64). pp. 72—83.

7. Koval, S. L. and Sydor, I. P. (2024), "The role of local budgets in ensuring the socio-economic development of the territorial community in the conditions of war and in the post-war period", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 6. pp. 96—102.

8. Kravets, H. V. (2020), "Social Functions of the State: Challenges and Prospects for Development in Modern Conditions", *Naukovyi zhurnal "Politykus"*, vol. 6. pp. 36—40.

9. Nasibova, O. V. Liashko, D. Y. Chemchykalenko, R. A. Shelest, O. L. and Dyachenko, K. S. (2021), "Financial regulation of social development in Ukraine", *Finansovo-kredytna diialnist: problemy teorii ta praktyky*, vol. 6 (41). pp. 182—190.

10. Kupriichuk, V.M. and Ventsel, V.T. (2019), "Social function of the state and peculiarities of its implementation in the context of modern globalisation challenges", *Efektivnist derzhavnoho upravlinnia*, vol. 3 (60). pp. 103—115.

11. Madalets, V.V. (2025), "Social Function of the State and Human Rights: Mechanism of Protection under Martial Law", *Elektronne nauкове vydannia "Analitichno-porivnialne pravoznavstvo"*, vol. 1. pp. 41—48.

12. Mikhailina, T. V. and Mozgovaya, N. A. (2022), "Social Function of the State and Social Entrepreneurship: Aspects of Correlation", *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*, vol. 70. pp. 48—52.

13. Modernising the social support system for the population of Ukraine. available at: www.msp.gov.ua (Accessed 1 May 2025).

14. Sydor, I.P. (2018), "Monitoring of local budget expenditure planning: key aspects of improvement", *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo*, vol. 21. pp. 85—89.

15. Sydor, I. and Denysiuk, T. (2022), "State Pension Insurance in Ukraine: Current Challenges and Directions for Reform", *Svit finansiv*, vol. 1. pp. 22—35.

Стаття надійшла до редакції 07.05.2025 р.